

Uluslararası İlişkiler Disiplininin İnternet Çalışmalarıyla Olan İlişkisinin 20 Yılı: Türkiye’de Yapılan Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi (1999-2019)

Gökçe Özsu, Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, gokceozsu@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8732-1397>, Geliş Tarihi: 25.12.2019, Kabul Tarihi: 06.01.2020

Öz Abstract

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye’de uluslararası ilişkiler disiplininin İnternet çalışmalarını kuramsal ve kavramsal düzlemde nasıl ilişki kurduğu ve nasıl dönüştürdüğü sorularına, Türkiye’de yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının üzerinden yanıt aramaktır. Daha çok iletişim bilimleri ve benzer disiplinlerin kuramsal ve metodolojik çerçevesi içerisinde konu edinilen İnternet çalışmaları, aslında sosyal bilimlerin hemen her alanında kuramsal, yönemsel ya da araştırma sahası olarak yer almıştır/konu edilmiştir. Bu çalışma, Türkiye’deki Uİ ve benzeri bölümlerde tamamlanmış lisansüstü tez çalışmaları üzerinden, Türkiye’deki Uİ disiplininin İnternet çalışmalarıyla nasıl bir kuramsal ve yönemsel ilişki kurduğunu analiz etmektedir. Çalışma kapsamında YÖK’ün Ulusal Tez Veri Tabanınca taranan ve erişime açık 129 lisansüstü teze içerik analizi uygulanmıştır ve söz konusu tezler İnternet çalışmalarıyla kurduğu kuramsal

ve yönemsel ilişki gözetilerek Araştırma Nesnesine Erişim Olanağı Bakımından İnternet; İnternet’in Uluslararası İlişkiler Disiplinde Değiştirici/Dönüştürücü Rolü/Etkisi ve Siber Alan ve Devletin Münhasır Yetkileri Tartışması şeklindeki 3 temel kategoriye ve bunlara bağlı toplamda 6 alt-kategoriye ayrılmıştır. Çalışmanın yer verdiği en erken tezin tamamlanmasının üzerinden 20 yıllık bir zaman geçmesi de her iki disiplinin de birbiriyle olan kesişimini uzun erimli bir şekilde incelenmesi olanağı sunmaktadır. Çalışmanın en temelde vardığı sonuç ise Türkiye tamamlanmış Uİ vb. disiplinlerdeki lisansüstü tezler İnternet çalışmalarıyla son derece dar bir perspektifte ilişki kurmuştur. İnternet’i, çevrimiçi alanı ve web 2.0’ı daha çok uluslararası düzenin temel dinamiklerini üzerinde dönüştürücü etkiye sahip olarak ve devletin münhasır yetkileri tartışmaları bağlamında ele almıştır.

International Relations and Internet studies in Turkey: Content Analysis of Graduate Dissertations from 1999 to 2019

This study aims to define how IR and Internet studies have been intersected in Turkey, by analyzing the graduate dissertations of IR and related disciplines. Even though, Internet Studies have long been studied within the theories and methodologies of communication studies, it has been researched in many fields. This study aims to show how IR and related studies in Turkey has contributed Internet studies by analyzing the graduation dissertations with IR-related topics that being completed in Turkish universities. 129 open-access dissertations completed in IR and related fields which are indexed in the National Dissertation Database of the Council of Higher Education of Turkey

has been subjected to content analysis. Based on their methodological and theoretical approach to Internet studies, the dissertations have been subjected three-fold categorization: 1. The Internet in terms of reaching the subject of the research. 2. The Power and effect of the Internet in transforming the discipline of IR. 3. Discussions on cyberspace and exclusive competence of state. The fact that 20 years have passed since the first thesis written on Internet studies makes it possible to examine the intersection of the two fields. The main finding is that IS approached the field in a narrow manner.

Anahtar Kelimeler

Keywords

İnternet Çalışmaları, İçerik Analizi, Uluslararası İlişkiler, Lisansüstü Tezler, Çevrimiçi, Teknoloji.

The Internet Studies, Content Analysis, International Relations (Ir), Graduation Dissertations, Online, Technology.

Giriş

Bu çalışma, Türkiye'deki sosyal ve beşeri bilimlerin akademik örgütlenmesi içerisinde yer alan başat disiplinlerden biri olan uluslararası ilişkilerin (Uİ) İnternet çalışmalarıyla kurduğu ilişkiyi Türkiye bağlamında lisansüstü tezleri inceleyerek anlamayı hedeflemektedir. Böylelikle İnternet'in sosyal ve beşeri bilimler içerisindeki yeri hem İnternet çalışmaları hakkında bilgi üreten başat disiplin olan iletişim çalışmalarına farklı bir perspektif sunabilecektir hem de Uİ disiplininin bir başka disiplinle kurduğu ilişkinin değerlendirilmesi yapılarak benzer konuları edinen başka çalışmalara da kapsamlı bir değerlendirme imkanı oluşturacaktır. Bunun ilerde benzer alanlarda çalışacak araştırmacılara anlamlı bir katkı sunabileceği umulmaktadır.

Bu çalışmanın dahil ettiği yüksek lisans ve doktora tezlerinden ilki 1999 yılında gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili bu tarihten önceki tezler, YÖK'ün Ulusal Tez veri tabanında ulaşılabilir değildir. Bu da bu çalışmanın en temel kısıtlılıklarından birini teşkil etmektedir. Ancak, 1999 yılından bu çalışmanın yapıldığı tarihe kadar 20 yıl geçmiş olması iki disiplin arasındaki ilişkiyi değerlendirme bakımından olanak tanımaktadır. Bu sayede de bu çalışmanın zaman aralığını sınırlandırma şansı doğmuştur.

Zaten bu çalışma, esas olarak, Günseli Bayraktutan'ın iletişim vb. bölümlerinde (Gazetecilik, Radyo-TV ve Sinema, Halkla İlişkiler gibi bölümler) yapılan lisansüstü çalışmaların İnternet çalışmalarını nasıl keşittiğini konu edinen "İletişim Araştırmalarında İnternet Çalışmaları" (Bayraktutan, 2015) isimli çalışmasından ilham alınarak hazırlanmıştır. Bayraktutan, çalışmasının gerekçesi olarak İnternet'in hem kendisinin doğrudan bir araştırma konusu olan yeni araçlar ve uygulamalar ortaya çıkarmış olduğunu hem de eğitim, kültür ve siyaset gibi geleneksel yapı ve süreçler üzerinde yarattığı etkinin başlı başına bir araştırma alanı olduğunu öne sürmektedir (Bayraktutan, 2015, s.436). Bu çalışma da benzer bir perspektiften hareketle, İnternet'in ve diğer bilgi ve iletişim teknolojilerinin (ICT) Uİ çalışmalarının araştırma nesnelere ve süreçleri üzerinde bir dönüşüm yarattığı varsaymaktadır.

Uİ disiplini, iki savaş arası dönemin görece liberal ortamının da katkısıyla esasen Anglosakson düşünce içerisinde kuruldu ve disiplinin erken dönem çalışmaları daha çok devletlerarası ilişkilerin büyük savaş öncesindeki (yani I. Dünya Savaşı) dönüşümünü analiz edip, bir daha bu kadar büyük bir savaşın çıkmasını önlemektir. Bu bakımdan Uİ disiplininin en temel analiz nesnesi devleti ve devlet/hükümet kurumlarını merkeze alan siyasal yapılar olageldiği kabul edilebilir. Bu tarihsellik içerisinde, böylesine araçsal bir amaç etrafında ortaya çıkan Uİ disiplininin yıllar içerisindeki evrimine -ve başka araştırma nesnelere ortaya çıkarmasına- rağmen devletler disiplininin en temelde odaklandığı birim olagelmiştir.

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir: Türkiye'de Uİ disiplini, İnternet çalışmalarıyla nasıl bir ilişki kurmuştur? Bu ilişki, 20 yılda hangi eğilimleri içermiştir? Son 20 yıl her iki disiplinin kesişiminde hangi kuramsal ve yöntemsel eğilimlere sahne olmuştur? Her iki disiplinin kesişiminde Türkiye'de üretilen tez çalışmaları neleri konu edinmiştir? Yer verilen bu soruların çerçevesinde Türkiye'deki üniversitelerin Uİ ve ilerde yer verilen diğer bölümler ve anabilim dallarında yapılan lisansüstü tezlere içerik analizi uygulanmıştır ve oluşan temalar Uİ disiplininin İnternet çalışmalarıyla kurduğu yöntemsel ve kuramsal ilişkiye dair ortaya çıkan temalara göre 3 temel ve toplamda 6 alt kategoriye ayrılmıştır. Bu temel kategoriler sırasıyla şunlardır: 'araştırma nesnesine erişim olanağı bakımından İnternet', 'İnternet'in Uİ disiplininde değiştirici/dönüştürücü rolü/etkisi', 'siber alan ve devletin münhasır yetkileri tartışması bağlamında İnternet'. Bu çalışma Türkiye'deki Uİ disiplininde üretilmiş akademik makaleleri, kitapları/kitap bölümlerini kapsamamaktadır ve bu durum bu çalışmanın kısıtlılıkları arasındadır. Bu çalışmanın

diğer kısıtlılığı ise dahil edilen lisansüstü tezlerin 1999-2019 tarihleri arasında üretilenler arasından seçilerek yalnızca 20 yıla sınırlandırmasıdır. Bu çalışma aynı zamanda analize dahil edilen tez çalışmalarının kuramsal ve metodolojik yeterliliğini/niteliğini ölçme/değerlendirmeyi amaçlamamaktadır. Yalnızca, Türkiye’deki Uİ bölümlerinde yapılan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarının İnternet çalışmalarıyla kurduğu ilişkiyi incelemekle yetinilecektir.

Uluslararası İlişkiler ve İnternet Çalışmaları İlişkisi: İki Savaş Arası Dönemden Bilgisaymsal Metotlara Genel Çerçeve

Uİ ile İnternet çalışmaları arasındaki kuramsal ve yöntemsel ilişkiyi anlamak için öncelikle Uİ’nin teknolojiye yönelik yaklaşımlarını değerlendirmek gerekmektedir. Bu kısımda, Uİ disiplininin iki savaş arası dönemden günümüze doğru, teknoloji ile kurduğu ilişkinin dönüşümündeki tarihsel trendlere dair kuramsal bir arka plan değerlendirmesi sunulacaktır.

Teknoloji, Uİ disiplininin ilk kurulduğu zamanlarından beri merkezinde yer alan bir kavram olagelmıştır ve Sanayi Devriminin toplumsal sonuçları, endüstrileşme konusunda daha ileri olan toplumların güç dengesini kendi lehlerine değiştirdiği şeklindeki yaklaşımlar, Uİ disiplininin teknoloji konusundaki en temel kurucu yaklaşımlarından birini temsil etmiştir. Bu yaklaşıma göre uluslararası sistem, endüstri devrimi ve kapitalist üretim sisteminin ürünü olarak kabul edilmiştir (Krippendorff, 1973). Disiplinin geliştirdiği ilk akademik görüşlerin etrafında şekillendiği ‘savaşların nasıl önleneyeceği’ ve ‘barışın nasıl korunacağı’ sorularına (Gözen, 2018) dair geliştirilen argümanların içerisinde yer alan teknoloji, devletlerin güç kapasitesiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. Disiplinin ilk temel tartışmasını oluşturan idealizm ve realizm tartışması dahi teknolojiyi devletlerin güç kapasitesi bağlamı dışında tartışılması imkanı tanımamıştır. Bu bakımdan teknolojinin Uİ disiplininin içerisinde kavramsallaştırılması son derece kısıtlı kalmıştır. Bu konuda, atom bombasının yaygınlaşması ile televizyonun yaygınlaşmasının aynı tarihsellikte yer almasına rağmen Uİ disiplinin televizyonu yok sayıp atom bombasına odaklandığına dair örnek (Kanat, 2016) Uİ’nin teknolojiye dair erken dönem yaklaşımını son derece net bir şekilde açıklamaktadır.

İki savaş arası dönemin görece liberal iklime sahip yıllarında, modern iletişim teknolojilerinin Uİ disiplinin merkezinde olduğu vurgulanmıştır ve alanın kurucu figürleri Alfred Zimmern, Leonard Woolf ve Norman Angell, endüstrileşmenin uluslararası entegrasyon sürecinin itici gücü olduğunu kabul etmişlerdir (McCarthy, 2015). Aynı perspektife göre, önemi gittikçe artan bir şekilde endüstri devrimiyle birlikte endüstrileşen devletlerin birbirilerine yönelik karşılıklı bağımlılıkları artmıştır ve oluşan düzen -kimin kazandığına bakılmaksızın- büyük çaplı savaşlardan zarar görecektir. Özellikle de Zimmern (1931), bilim ve teknolojinin modern dünyanın yeni kuralı olduğunu kabul ettiği karşılıklı bağımlılık ekseninde etkilediğini öne sürmektedir (Gellman 1988). Teknolojik değişim iki savaş arası idealistlerin merkez kavramı ve referans noktası olmuştur. Savaş sonrası dönemde ise özellikle Hans Morgenthau (1946) ve John Herz’in (1959) temsil ettiği perspektife göre modern teknolojinin siyasal ve normatif sonucunun ve özellikle de modern teknolojilerin askeri anlamda yıkıcılığına yönelik olumsuz perspektiflerinin yanında siyasal boyutunun teknik boyut ile değişmesi nedeniyle teknolojilerin depolitizasyon etkisinin olabileceğidir (Scheuerman, 2009). Soğuk Savaş’ın sonra ermesi ile birlikte 1990’lardan itibaren ise Uİ disiplinine yeni aktörlerin dahil olması ve iki kutuplu dünya siyasetinden ABD hegemonyasında tek kutupluluğa dönüşüm ile birlikte teknolojiye yönelik yaklaşımlar, daha çok Uİ’nin temel yapı ve süreçleri üzerinde etkisi olduğu şeklindedir. Örneğin Skolnikoff (1993), tıpkı nükleer silahların ve balistik füzelerin geleneksel anlamda askeri güç üzerinde nasıl etkili

olduysa, merkezi siyasal ve ekonomik güçlerin kapasitesi ve rekabet edebilirlikleri üzerinde de enformasyon teknolojilerinin etkisinin altını çizmiştir (Skolnikoff, 1993'ten akt. Weiss, 2005). İnternet'in ve çevrimiçi ağların popülerleştiği 1990'lı yıllar aynı zamanda tüm dünyada çift kutuplu uluslararası sistemden ABD hegemonyasındaki tek kutuplu bir uluslararası sisteme geçiş süreci olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde sıkça tartışılan "bilgi otoyolu" kavramı, ICT ve çevrimiçi ağ altyapılarına en çok sahip olan ülke olması bakımından ABD'ye atfedilmiştir. Yine aynı dönemde bilgi ekonomisinin gittikçe daha da önem kazanan birincil maddi üretim kaynağının enformasyon olduğunu savunan Castells, küresel bir ağ toplumu teorisi ortaya koymaktadır; buna göre ağ toplumu ulus-devletlerin egemenliğinin zayıflaması anlamına geliyordu (Castells, 1996).

Geleneksel Uİ teorileri bir taraftan devleti merkeze alırken diğer taraftan devletlerin birbirleriyle fiziksel alandaki ilişkileri inceler (Sprout ve Sprout, 1971; Aron, 1966'dan alıntı Choucri, 2012). Ancak, ICT'nin yaygınlaşmasıyla birlikte sanal ağlar ve siber uzamlar Uİ'nin günümüzdeki teorisini ve uygulama biçimini baştan aşağı yeniden şekillendirdiği kabul edilmektedir. Söz konusu dönüşümün aynı zamanda diplomasinin temel dinamik ve süreçleri üzerinde de gerçekleştiği şeklindeki yaklaşım da yine benzer bir perspektifin ürünüdür. Özellikle de diploması 2.0 ya da dijital diploması olan kavramsallaştırılan kadar devlet-dışı aktörlerin dijital araç ve uygulamalarının dahil olması Uİ'yi daha çoğul bir hale getirmişse de diplomasinin özünün çok değişmediği, diplomasinin aktör sayısının artmasından ziyade diplomasinin sorumlu olduğu alanı değiştirmiştir (Sandre, 2015).

Tipki endüstri devriminin sonuçları bağlamında değerlendirilmesi gibi enformasyon devrimi söyleminin de benzer noktadan değerlendirildiğini söylemek mümkün. Özellikle de güvenlik söz konusu olduğunda enformasyon devrimi söylemi enformasyon savaşı ve siber güvenlik ile sınırlandırılmaktadır; enformasyon toplumu kuramlarına ve enformasyon teknolojileri bağlamında bir güvenlik yaklaşımı geliştirmemiştir (Eriksson & Giacomello, 2006). Örneğin, Nye vd. (1996) "enformasyon devrimini iyi yönlendiren ülke diğerlerine göre daha güçlü olacaktır" şeklinde (Nye vd. 1996'dan akt. Holmes, 2015) öne sürerek, ICT'yi siber güvenlik bağlamında sınırlandırmıştır.

ICT'nin ve İnternet'in, ulus-devlet biçiminin egemenlik yetkisine tehdit edecek etkiye sahip olduğu şeklinde tartışılmıştır. Fidler (1998), "yeni enformasyon teknolojilerinde yaşanan devrimin, özellikle de İnternet'in, teknolojinin Uİ'nin temel dinamiklerini etkilediğine" dair eski bir yaklaşıma ait olduğunu vurgulamaktadır. Burada ise siber alan tartışmaları merkezdedir ve "siber alan tartışmaları içerisindeki ortak tema İnternet'in uluslararası siyasetin geleneksel temel taşı olan egemen devlete yönelik bir tehdit oluşturduğu şeklindedir" (Fidler, 1998, s. 415). Günümüze doğru gelindiğinde, güç dengesini devletin endüstriyel kapasitesi içerisinde değerlendiren geleneksel Uİ teorileri, İnternet'i disiplin içerisinde nasıl sorunsallaştıracağına dair bir zorluk yaşadığı öne sürülmüştür. Çünkü geleneksel Uİ teorisyenleri güç ve teknoloji arasında doğrudan ilişki kurmuşlardı: Teknoloji devlet gücünün kurucu ve en temel maddi ögesi olarak kabul edilmekle birlikte, teknolojiyi anlamaya yönelik yaklaşımlar daha çok ekonomik çıkar elde etmek ve silahlanma yarışında avantaj elde etmeyi sağlayan bir kapasite meselesi olarak ele alınmıştır.

2010'lu yıllara gelindiğinde ise, bilgisayarlı sosyal bilimlerle Uİ arasında metodolojik bağ kurmaya çalışan araştırmacıların çalışmalarına denk gelmektedir. Veri madenciliği, doğal dil işleme, otomatik metin analizi ve makine öğrenimi gibi araçların bir veya bir arada kullanımını ifade eden "bilgisayarlı uluslararası ilişkiler" alanında çok geniş bir metodolojik boşluk bulunmaktadır. Ünver'e (2016) göre bilgisayarlı uluslararası ilişkiler, barındırdığı çoklu metot kullanımı sayesinde Uİ'de ve daha genel olarak sosyal bilimlerin temel disiplinleri arasındaki

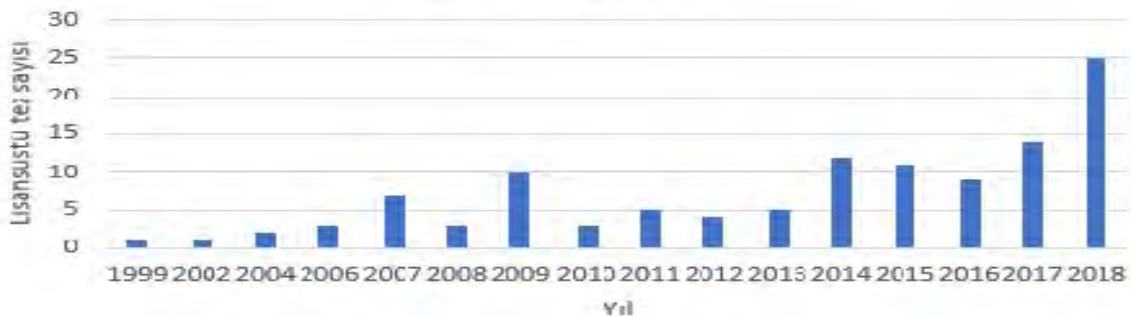
niteliksel ve niceliksel ayrımı aşma iddiasındadır. Aslında bu iddia, en temelinde 1960’larda davranışçı okulun realizm geleneğine getirdiği eleştiriye kadar geri götürülebilir. Davranışçı ekol, 1960’lara kadar yazılı kaynaklara ya da katımlı gözlem-pratik tecrübeye dayanan geleneksel yöntemler yerine veri tabanları, sayısal analiz teknikleri ve bilgisayar dolayımı yöntemlere ağılık vermiştir (Aydın, 1996). Örneğin Zeynep Tüfekçi’ye göre (2014) “bilgisayarlı siyasetin siyasal iletişimi giderek daha kişiselleşmiş ve özel bir alışverişe [*private transaction*] dönüştürür ve bu nedenle kamusal alanı yeniden şekillendirir; çünkü bu yaklaşımlar kamusal alan dışındaki seçmenlerle hem profilde hem de bireysel olarak etkileşime girebildiğinden daha az kamusal hale gelir” (Tufekci, 2014, s. belirtilmemiş).

Türkiye’de Uluslararası İlişkilere Konu Olan İnternet Çalışmaları: Lisansüstü Tez Çalışmaları

YÖK’e bağlı Ulusal Tez Merkezi’nin web sitesinde ‘Detaylı Arama’ sekmesi üzerinden aşağıda bahsedilen prosedür ile arama yapılmış ve arama sonucunda elde edilen veri kayıtlanmıştır. Yapılan detaylı aramada şu parametreler kullanılmıştır: Erişime izin verilen yüksek lisans ve doktora tezleri arasından; konu olarak ‘Uluslararası İlişkiler’ seçilmiştir. Özet kısmında şu kelimelerle arama yapılmıştır: ‘İnternet’, ‘yeni medya’, ‘dijital’, ‘siber’, ‘sosyal medya’, ‘çevrimiçi’, ‘iletişim teknolojileri’. Her bir arama sonucu elektronik tablola uygulama içinde tek bir sayfada listelenmiştir. Mükerrer sonuçlar filtrelenmiştir ve akabinde aşağıdaki şu bölümler ve anabilim dallarında yapılmayan tezler filtrelenmiştir: Uluslararası İlişkiler, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü, Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler, Strateji Bilimi, Harp Akademileri Stratejik Araştırma Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü, Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler, Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları, Avrupa Çalışmaları, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, Avrasya Araştırmaları.

Söz konusu prosedür, ilk olarak 21 Mayıs 2019 tarihinde uygulanmıştır ve elde edilen 110 tez dökümlenerek kayıtlanmıştır. Bu kayıtlamanın üzerine 12 Ekim 2019 tarihinde aynı prosedür ile tekrar veri toplanmıştır. Bunun iki amacı bulunmaktadır: Birincisi 2016 ve 2019 yılları arasında yapılmış çalışmalardan erişime açık olmayan çalışmalar da artık erişime açık oldukları için çalışmaya dahil edilmiştir. İkincisi ise verinin ikinci kez toplama tarihine kadar tamamlanmamış olan çalışmaların da analize dahil edilmesi sağlanarak veri seti zenginleştirilmiştir. Yalnızca 1 tez, dil kullanımındaki büyük kusurlardan dolayı anlaşılamadığı için analizden çıkarılmıştır. Böylelikle 129 yüksek lisans ve doktora tezi analize dahil edilmiştir.

Türkiye’de Uluslararası İlişkiler disiplinde yapılan İnternet konulu lisansüstü tezlerin yıllara göre değişimi

Grafik 1: Türkiye’de Ul. vb. bölümlerde yapılan ve İnternet çalışmalarıyla konulu lisansüstü tez çalışmalarının yıllara göre değişimi

Analize dahil edilen ilk tez 1999 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler anabilim dalında Pınar Yürür tarafından tamamlanan “Geçmişten Günümüze Kosova Sorunu” isimli yüksek lisans tezidir. Yukarıda yer alan Grafik 1’de görüldüğü üzere, 1999’dan günümüze Uİ alanında olup İnternet çalışmalarıyla kesişen lisansüstü tezler artış trendine sahiptir. Her ne kadar bu çalışmanın son şeklinin verildiği Ekim 2019 tarihine kadar yayımlanmasına izin verilen 2019 tarihli onaylanmış lisansüstü tezleri de dahil etmiş olsa da 2019 yılı sonuna kadar onay bekleyen 14 tez daha vardır. Ancak söz konusu tezler henüz tamamlanmadığı/onaylanmadığı için ve bu çalışma yürütüldüğü sırada 2019 yılı sona ermediği için 2019 yılına ait tez sayısı grafikte yer verilmemiştir.

Analize dahil edilen yüksek lisans ve doktora tezlerinin İnternet çalışmalarını nasıl konu edindiklerini, nasıl bir kuramsal ve kavramsal çerçeve ile çalışmalara dahil edildiklerini anlamak için veri setine dahil edilen tezlere içerik analizi uygulanmıştır. İçerik analizi, “iletişimin açık ve belirgin içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak tanımlanmasına yönelik bir araştırma tekniğidir” (Berelson, 1952). İçerik analizi, kayıtlı metinsel verinin taşıdığı, kapsadığı ve ilettiği enformasyona odaklanmaktadır ve bu özelliğiyle “metnin bağlamından soyutlamadan oluşturulan kategorilerle mesajın ve kaynağın görünmeyen, özel amaçlarına yönelik çıkarsamalar yapan, kayıtlı metinlerin temel içeriklerinin ve içerdiği mesajların özetlendiği” bir yöntemdir (Yıldırım, 2015, s. 124-125). Bu yöneme bağlı kalınarak analiz prosedürü şu şekilde yürütülmüştür: Analize dahil edilen tezlerin kuramsal çerçeveleri ve araştırma yöntemlerinin anlaşılması için önce ‘Özet’ kısımlarından başlanarak incelenmiş, bu şekilde anlaşılmayan çalışmaların ise öncelikle ‘Giriş’ kısmının daha sonra ise başka başlıklar altında yer verilen ilgili bölüm/leri incelenmiştir. Tezlerin tam metin halleri incelemeye dahil edilmeye gerek görülmemiştir. Kuramsal çerçevesi ve/veya araştırma yöntemleri anlaşılmayan çalışmaların daha sonra yalnızca analiz kısımlarının yer aldığı bölümler incelenmiştir. İnceleme sonunda, araştırma yönteminin yine de anlaşılmadığı özellikle de betimsel çalışmalar için araştırma yöntemleri “BELİRTİLMEDİ” olarak kodlanmıştır. Diğer çalışmalar ise daha önce belirtildiği gibi çalışmanın amacı tezleri yönetsel niteliklerine göre değerlendirmek olmadığı için kendi belirttikleri araştırma yönteminin kavramsallaştırmasına sadık kalınarak kodlanmıştır. Bu şekildeki kodlamadan hareketle çalışmaların İnternet çalışmaları ile kurdukları kuramsal ve yönetsel ilişkinin temasına göre şu üç temel kategoriye ayrıştırılmıştır: 1. Araştırma Nesnesine Erişim Olanığı Bakımından İnternet (kısaca ‘Kaynak Olarak İnternet’ olarak anılacak). 2. İnternet’in Uluslararası İlişkiler Disiplinde Değiştirici/Dönüştürücü Rolü/Etkisi (kısaca ‘Etki paradigması’ denilecek); 3. Siber Alan ve Devletin Münhasır Yetkisi Tartışmaları (kısaca ‘Güvenlik paradigması’ denilecek. Her bir temel kategori kendi içinde alt kategorilere ayrılmıştır.

Araştırma Nesnesine Erişim Olanığı Bakımından İnternet

Bu kategorideki tezler genellikle İnternet çalışmalarının diğer sosyal ve beşeri bilimler disiplinlerine sağladıkları olanaklarla araçsal bir ilişki kurmaktadır. Bu ilişki, daha çok araştırma verilerinin web ortamından erişilmesi şeklinde olmuştur. Web 2.0’ın etkileşimsel niteliğini yönetsel bir teknik olarak değerlendirmekten ziyade, çevrimdışı da erişilebilecek kaynakların çevrimiçi ağ dolayımıyla erişilmesiyle kullanılmış olup daha çok ikincil kaynakların kullanımı öne çıkmaktadır (bkz.: 1.a alt kategorisi). Web ortamında erişilen tüm kaynaklar tıpkı çevrimdışı versiyonlarında olduğu gibi metin formatındadır. Büyük Veri kullanımı, erişilen inceleme nesnesinin verileştirilmesi ya da metne dair etkileşimsel herhangi bir şey kullanılmamıştır. Bunun yönetsel gerekçesi olarak genellikle “kaynak tarama”, “kaynak derleme”, İnternet sitelerinden içerik/niceliksel analiz şeklinde gerekçelendirilmiştir. Bu temel kategori iki alt kategoriye

ayrılmıştır: ‘çevrimiçi alanda ikincil kaynak kullanan çalışmalar’ ile ‘araştırma nesnesini çevrimiçi alanda analiz eden çalışmalar’. Her iki alt kategorinin de İnternet’e olan yaklaşımı incelenecek metne erişim sağlaması şeklindedir. Ancak inceleme nesnesini birincil kaynak olarak kullanan çalışmalar ile ikincil kaynak olarak kullanan çalışmalar kendi içinde alt kategorilere ayrılabilir niteliktedir. Bu ayrım her iki alt kategoriye metodolojik olarak da ayırır.

Bu kategori, U.İ. disiplininde Türkiye’de yapılan lisansüstü çalışmalarda, 63 çalışma ile en kalabalık temel kategoriye oluşturmaktadır. Bunlardan yalnızca 3’ü doktora tezidir. 1999’dan 2019 yılına kadar hemen her yılda bu kategoriye dahil edilen tez çalışması bulunmaktadır.

Çevrimiçi Alanda İkincil Veri/Kaynak Kullanan Çalışmalar

Bu alt kategorideki tezler, konuları bakımından İnternet çalışmalarıyla doğrudan kesişmemektedir, fakat yalnızca veri toplamak ya da literatür taraması için web 2.0’ın sağladığı olanaklardan yararlanmaktadır. Bu durum daha çok çevrimdışı alanda erişilemeyen veri tabanlarına, çalışılan konuya dair daha önce yapılmış çalışmalar ile bunların verilerine erişme ve/ya da konuyla ilgili basında çıkmış haberlere çevrimiçi alanda erişme şeklinde olmuştur. Bu çalışma kapsamında incelenen 129 tezden 57 tanesi bu alt kategoride yer alarak en kalabalık alt kategoriyi oluşturmaktadır. Söz konusu tezlerden sadece 2’si doktora tezidir.

İkincil kaynak kullanımı ile kastedilen şey, halihazırda yürütülmekte olan bir araştırma için veri toplarken ya da literatür taraması yaparken başka çalışmaların verilerini ya da literatür değerlendirmelerini yürütülmekte olan çalışmanın bağlamına uyarlamaktır (Hox & Boeije, 2005). Aslında verinin ikincil kullanımı olarak tanımlanan bu durum nitel araştırmalarda zaman ve maliyet tasarrufu sağlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak bu durumun dezavantajları da bulunmaktadır: Toplanan ikincil veri yürütülmekte olan çalışmanın araştırma sorularıyla örtüşmüyor olabilir, söz konusu veriler birincil veri olarak toplandığı çalışmanın bağlamından koparılması durumunda verilerin yorumlanması zorlaşabilir (Hox & Boeije, 2005, s. 596).

Uİ disiplini, ontolojisi gereği uluslararası alandaki siyasal konulara/gelişmelere odaklanan bir disiplindir ve bu disiplin içerisinde yapılacak bir tez çalışmasının dünya üzerindeki herhangi bir ülkenin/bölgenin siyasal, toplumsal ya da diplomatik süreçlerini incelemesi disiplinin doğası gereği beklenmektedir. Örneğin, Türkiye’de yapılan bir Uİ tez çalışması Türkiye dışındaki herhangi bir ülkeye ilişkin olsa bile, odaklanılacak ülkeye saha çalışması için gitmek çok sıklıkla görülmez, aksine buna gerek de duyulmaz. Küresel siyaseti ilgilendiren diplomatik olayların basından günlük takibi son derece önemlidir. Ancak bu takip her zaman birincil kaynaklara erişimi gerektirmez, yalnızca basında çıkan haberlerin dolayısıyla da takip edilebilir.

Bu alt kategori, genellikle incelenecek siyasal ve toplumsal olayların takibi için, çeşitli basın kuruluşlarının Web sitelerinden elde edilen haber metinlerinin ya da o konuyla ilgili daha önce yapılmış akademik çalışmaların farklı bir çerçevede ele alınması şeklinde olmuştur. Her ne kadar bu çalışma kapsamında değerlendirilen tez çalışmalarının metodolojik açıdan niteliği bu çalışmanın odağında olmasa da bu alt kategoride yer alan çalışmaların önemli kısmının veri toplama ve örneklem oluşturma konularında metodolojik kusurlar görülmektedir. Çalışmaların hemen hemen tamamı hangi metodolojiyi kullandığını belirtmemekle birlikte, çeşitli diplomatik olayların belli ülkelerin ilişkileri üzerinden kuramsal bir analiz çalışma yapma amacı taşıdığı düşünülmektedir. Yer verilen çalışmaların kuramsal ve metodolojik çerçeveleri, bu çalışmanın ilgi alanını oluşturmamaktadır, ancak çevrimiçi alanda ikincil kaynakların daha çok betimsel karakterli çalışmalar, yöntem için uygulanan prosedüre dair nitelikli bilgi verilmeden gerçekleştirildiği görülmektedir.

Aşağıda yer verilen alıntılar bu kategori içerisinde yer alan tez çalışmalarının ‘Özet’ kısımlarından alınmıştır. Söz konusu tez çalışmalarının literatür değerlendirmesi için gereken nitelikli akademik kaynağa erişim için çeşitli Web sitelerinin kullanıldığı tezlerde belirtilmiş olsa da bu Web sitelerinin neye göre seçildiği ise belirtilmemiştir: “zaman zaman da internet ortamından yararlanılmıştır” (Salmanlı, 2007), “internet sitelerinden de gerektiği kadar yararlanılmıştır” (Ağca, 2008), “gerekse güvenilir internet siteleri kaynak olarak kullanılmıştır” (Ayvaz, 2009), “saygın internet sitelerinin bilgileri ile desteklenmiştir” (Beden, 2009), “ikincil kaynak olarak dergi, makale ve internet kaynağı kullanılmıştır” (Yıldız, 2009), “veriler; [...] konuyla ilgili internet sitelerinden istifade edilmek suretiyle toplanmış ...” (Gürler, 2009), “Bütün bilgileri Google arama motoru kullanılarak internetten toplandı” (İskenderova, 2014).

Araştırma Verisini Çevrimiçi Alanda Toplayan Çalışmalar

Bu alt kategoride yer alan çalışmalar, tıpkı bir önceki kategoride olduğu gibi araştırma verisini web 2.0’ın sağladığı olanaklar sayesinde çevrimiçi alandan toplamakla birlikte, önceki alt kategoriden farklı olarak, çalışmanın yazarları verileri çevrimiçi ortamdan birinci elden toplayıp analiz etmişlerdir. Yani bu alt kategorideki tezlerin yazarları kendi araştırma sorularına uygun verileri kendileri çevrimiçi alandan toplamaktadırlar. Bu bakımdan söz konusu çalışmalar, web 2.0’ın çevrimiçi alandan birincil nitel veri toplama sahası olarak kullanmışlardır; bunun yanında web 2.0 uygulamalarının dış politika yapmak/yürütmekten sorumlu siyasal kurumların siyaset belgelerinin yer aldığı arşiv olarak kullanıldığını görmekteyiz. Çevrimiçi alanda devletlerin dışişleri bakanlıkları, ya da dış politikadan sorumlu başka kurumların web siteleri çoğunlukla bu tarz politika belgelerini barındırmaktadır. Yasama tasarımları, siyaset belgeleri (belli bir siyasal/diplomatik konu hakkında yürütme organlarına bağlı kurumların yol haritaları, bilgi notları), diplomatik notalar, BM ya da AB gibi ulus-üstü siyasal organların ilgili kurullarında yapılan konuşmaların metinleri ya da AİHM’ne yapılan savunma beyanları gibi) politika belgeleri, kurumların web siteleri üzerinde bir çeşit veri tabanı oluşturularak kamuoyuyla paylaşılmaktadır. Ancak bu veri tabanlarında yer alan belgeler çevrimdışı ortamda da erişilebilmektedir. Yani, araştırmacılar Web 2.0’ın olanaklarını birincil kaynağa/veriye ulaşmak için kullanmışlardır.

Yine bu alt kategoriye dahil bir başka yöntem ise politikacıların ve seçim kampanyası yürütücülerinin Twitter’da paylaştıkları dış politikaya yönelik beyanları ile dış politika karar alma eğilimlerine dair bir model önerisidir. “Politikada sayılar: Dış politika yönelimi ve seçim tahmininde karşılaştırmalı sayısal analiz ve modelleme” başlıklı tezde (Taylan, 2017) ise Türkiye’de 2015 yılında yapılan genel seçimler ile 2016 Amerikan başkanlık seçimleri öncesinde politikacıların ve kampanya yürütücüleri seçim kampanyası süresince attıkları tweet’lerden dış politikada karar verme eğilimlerine dair model oluşturmaktadır.

Türkiye’nin 2002 ile 2015 yılları arasındaki arabuluculuk girişimleri söylem ve içerik analizi başlıklı ODTÜ’den Uluslararası İlişkiler bölümünden Reyhan Güner (2015) tarafından yapılan yüksek lisans tez çalışmasında, Türk dışişleri bakanlığının web sitesindeki çevrimiçi arşivden elde edilen politika belgelerine hem içerik hem de söylem analizi uygulanmıştır. Bilkent Üniversitesi’nden Begüm Ceren Canpolat’ın (2017) hazırladığı “*Türkiye ve Avrupa’nın Suriyeli mültecileri yansıtması: İnsani ideallere karşı siyasi koz*” başlıklı tezde de benzer şekilde çalışmada adı geçen resmî kurumların web sitelerinde bulunan politika belgelerine içerik analizi uygulandığı belirtilmiştir. Yine Bilkent Üniversitesi’nden Levent Ozan “*Almanya ve Türkiye’nin Kosova’daki yumuşak gücü: İki dış politikanın karşılaştırmalı analizi*” başlıklı tez için mülakat, içerik analizi, politika analizi ve saha çalışmasını içeren çoklu yöntem kullanımına yer verilmiştir ve tıpkı önceki iki tezde olduğu gibi resmî kurumların web sitelerinde bulunan politika belgelerine içerik analizi uygulanmıştır.

Bu alt kategoriye dahil edilen çalışmaların yöntem bilgilerinin açık bir şekilde verildiği görülmektedir. İki çalışma içerik analizi, bir çalışma hem içerik hem söylem analizi, yine bir çalışma ise karşılaştırmalı sayısal analiz yaptığını belirtmiştir. Veri toplama ve örneklem oluşturma bakımından hangi web sitelerinin kullanıldığı söz konusu çalışmalarda belirtildiği görüşmüştür. Ancak söz konusu çalışmalarda veri toplamada kullanıldığı bilgisine yer verilen web siteleri, resmî kurumlara ait olması bakımından farklı kullanıcıların etkileşime girmesine olanağı bulunmamaktadır. Yine aynı şekilde, sayısal analiz yapılan çalışmada farklı kullanıcılar arasında etkileşime olanak tanıyan bir SNS platformu olan Twitter’daki politikacıların paylaşımları incelenmiş olup farklı kullanıcıların yarattıkları etkileşim söz konusu çalışmaya dahil edilmemiştir.

İnternet’in Uluslararası İlişkiler Disiplinde Değiştirici/Dönüştürücü Rolü/Etkisi

Bu kategoride yer alan çalışmaların İnternet’e dair kuramsal/kavramsal yaklaşımı, uluslararası sistem ve bu sistemin aktörleri/bileşenleri olan devlet ve toplumlar üzerinde değiştirici ve dönüştürücü bir etkiye sahip olduğu şeklinde özetlenebilir. Bu kategori de kendi içinde ikiye ayrılmıştır: Bu etkiyi verili kabul edenler ve bu etkiyi çalışmaları kapsamında kendi verilerine dayandıran çalışmalar. 1’si doktora, toplamda 31 çalışma bu kategori altında ele alınmıştır.

Verili Kabul Edenler

Bu kategorideki çalışmalar, İnternet’in, çevrimiçi ağların ve web 2.0 ortamlarının uluslararası sistemi ve bu sistemin temel dinamikleri üzerinde değiştirici ve dönüştürücü etkiye sahip olduğunu varsaymaktadır. Bu durumun verili kabul edilmesinden kasıt, bu kabulün bir önkoşul olması ve bu önkoşulun sınanması adına herhangi bir şekilde problematik haline getirilmemesidir.

Küreselleşme bağlamında kamuoyu ve sivil toplumun dönüşümünü inceleyen bir yüksek lisans tezi, “Küreselleşme sürecinin özellikle 1990’lardan sonra kazandığı ivme, toplumların ulus-devlet sınırları içerisine hapsolmuş yapılarını değişime uğratmıştır. Bu süreçte iletişim teknolojilerinde yaşanan değişimler çok etkili olmuştur. İletişim teknolojilerindeki yenilikler ve gelişmeler, sorunların boyutlarını ulusal olmaktan çıkarmış, uluslararası boyuta taşımıştır” (Bayram, 2006) önermesiyle iletişim teknolojilerinin dönüştürücü etkisini verili kabul etmiştir. Bir başka çalışma olan, Avrupa Birliği’nin bilgi toplumu anlayışına yönelik yasal düzenleme çalışmalarına dair bir politika analizinde ise İnternet’in yaygınlaşması ile sosyal ve siyasal dönüşüm arasında neredeyse belirlenimciliğe varan bir ilişki önkabulü vardır: “Özellikle internetin hızla yaygınlaşmasıyla deyim yerindeyse ekonomik, eğitim ve politika sahasında büyük ilerlemeler sağlanmıştır ve sağlanmaktadır [ve bu sayede] gerçekleşen büyük değişim öncü konumundadır. Bunu telekomünikasyon ve iktisadi yapıların bütün evreleriyle ilişkilendirmeyi de unutmamak gerekir” (Cılız, 2008). Türkiye’nin ve ABD’nin kamu diplomasisi uygulamalarını karşılaştıran bir yüksek lisans tezi ise İnternet/web 2.0 teknolojileri ile Uİ’nin dönüşümü arasında doğrudan bir dönüşüm ilişkisi kurmamakla birlikte, Soğuk Savaş sonrasında Uİ ile iletişim alanlarının birbirlerine hiç olmadığı kadar yakınlaştığı ve buradan hareketle, devletlerin diplomasinin faaliyetlerinin geçirdiği dönüşüm değerlendirilmiştir (Bereket, 2017).

Sosyal medya ve Arap Baharı özelinde yeni toplumsal olaylar arasındaki ilişki bu çalışmaya dahil edilen tezlerce benzer bir perspektiften hareketle incelendiği görülmektedir. Bu kategori altında 5 tez çalışması yalnızca Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal hareketleri konu edinmiştir: “Küresel enformasyon çağı [sayesinde] Genç Mısırlılar, internet teknolojisinin sağladığı sosyal medya platformlarında, demokrasi, insan hakları ve ülkenin geleceği hakkındaki fikirlerini paylaşma olanağı bulmuşlardır” (Bıyık, 2017). Ağdaş toplulukların demokratik talepler

etrafında örgütlenmesini yeni toplumsal hareketler olarak tanımayan bir başka çalışma ise “Mısır’ın bölgesinin en önemli ülkesi olması hasebiyle” yeni toplumsal hareketlerin iç savaş çıkarma potansiyeli taşıdığı belirtilmiştir (Yücel, 2014). Başka bir çalışma Arap Baharı’ndaki yeni toplumsal hareketlerin çevrimiçi ağlar üzerinden örgütlenmesini propagandanın değişen biçimiyle açıklamaktadır (Görgülü, 2014).

Bu kategorideki çalışmalara göre İnternet/web 2.0 teknolojileri yalnızca uluslararası sistemin aktörlerini/bileşenlerini etkilememektedir. Dönüşüm istihbarat alanındaki devletin baskı aygıtlarını da dönüştürmektedir. Bir başka tezde “Facebook gibi mecralar üzerinde hâkimiyeti olan ülkelerin istihbarat servislerine büyük avantajlar sağlayacak olan bu sistem, istihbarata karşı koyma ve kontrespiyonaj faaliyetlerinde de olumsuzluklar yaratarak, milli istihbarat birimlerin sürekli birkaç adım geride kalmasına neden olacaktır” (Şahin, 2015) değerlendirmesi yer almaktadır. Etki/rol ilişkisinin hüküm sürdüğü başka bir alan ise video oyunlarıdır: Dijital sanat ürünleri ve video oyunları barındırdıkları sembolizm ile propaganda üretmek için devlet tarafından yumuşak güç üretme aracı olarak kullanılmaktadır (Erad, 2018). İnternet, çevrimiçi ağlar ve web 2.0 hem dış politika dinamiklerini değiştirmiştir hem de günümüzde kamuoyunun dış politikaya katılım sürecini desteklemektedir: “Özellikle Soğuk Savaş sonrası küreselleşen dünyada liberal değerlerin kitle iletişim araçlarının da etkisiyle daha hızlı yayılma ve kabul edilme imkânı bulması toplumsal hareketlere yeni bir boyut kazandırmıştır” (Yücel, 2014).

Kendi Verisine Dayananlar

Bu alt kategoride de İnternet’in uluslararası sistemin aktörlerini/bileşenlerini değiştirip dönüştürecek etkiye sahip olduğunun kabul edilmesinin yanında, bu kabul çalışmaların örnekleminde yer alan verilerin analizine dayanmaktadır. Bu bakımdan bu alt kategoriyi etki paradigmasını ampirik olarak ortaya koyma iddiasında olan çalışmalar olarak kabul etmek mümkündür.

Konuları bakımından herhangi bir ortak temada yer alamayan toplamda 10 yüksek lisans tezi bu alt kategoriye dahil edilmiştir. Mavi Marmara olayından sonra İsrail devlet kurumlarının olaya ilişkin İsrail devletinin tezini doğruladığı ve İsrail devlet kurumlarında dolaşıma sokulduğu iddia edilen Web sitelerine yönelik yapılan içerik analizi, İsrail’in dönüşen kamu diplomasisi çerçevesinde ele alınmıştır (Sirt, 2013). Bir başka örnekte ise, 2014 Soçi Kış Olimpiyatları sırasında Çerkez diaspora topluluklarının çevrimiçi uzamda diaspora milliyetçiliğini nasıl ürettiklerini anlamak için söz konusu toplulukların Facebook hesaplarından ve web sitelerinden toplanan içerikler analiz edilmiştir (Duman, 2015). Sosyal ağların terör örgütlerince kullanılması konusundaki devlet kurumlarının siber alana yönelik yaklaşımlarını güvenlik paradigmasına çevirmeleri terör örgütlerinin sosyal ağlarda ürettikleri ve dolaşıma soktukları içerikler yine Uİ disiplininin ilgisini çekmiştir. Söz konusu çalışmaya göre, IŞİD gibi küresel terör örgütlerinin kendilerine nasıl militan bulabildikleri sorusunun cevap bulmak için IŞİD’in çevrimiçi platformlarda ve çevrimdışı mecralarda ürettiği içeriklere yönelik semiyotik analiz yapıldığı belirtilmiştir (Erdin, 2018). Söz konusu analize göre, IŞİD’in çevrimiçi hesaplarında paylaştığı içeriklerde yer alan gizli mesajları örgüt “sempatizanlarının bilinçaltlarına uzmanlıkla yerleştirmiştir” (Erdin, 2018, s. 79). Bu analiz, iletişim araştırmalarının erken dönem yaklaşımlarından biri olan ve daha sonra “güçlü etki paradigması” olarak adlandırılıp terk edilen yaklaşımın iletişim çalışmaları dışında nasıl da akademik ilgiyi hala çekebildiğini göstermektedir. Güçlü etki paradigması, en temelde “kitle iletişim araçlarının gücüne, bu araçları tüketen kitlelerin de zayıf, etkiye açık ve edilgen konumuna vurgu” yapmaktadır (Özçetin, 2018, s. 97).

Her ne kadar doğrudan İnternet’e ya da yeni iletişim teknolojilerine yönelik Ul’yi değiştiren etki/rol atfetmese de bir başka çalışma, uluslararası sistemin politik, ekonomik kültürel düzleminde ürettiği İslamofobi’yi, *Call of Duty* video oyunundaki görsel simgelerle üretilen söylem üzerinden analizini yapmıştır (Abdullayeva, 2018). Bu çalışmanın bu alt kategoriye dahil edilmesinin sebebi yeni iletişim teknolojilerinden biri kabul edilebilen video oyunlarına atfedilen imge üretimi rolünün de uluslararası ilişkilere içkin olmasıdır. Her ne kadar söz konusu çalışma kendi verisine sahip olsa da çalışmanın kuramsal çerçevesinde video oyunlarının barındırdıkları stereotipleştirmeler ve imgelerle daha gerçekçi gerçeklik algının yitirilmesine yönelik olarak tehlikeli olabileceği varsayımına sahiptir (Abdullayeva, 2018, s. 16).

Siber Alan ve Devletin Münhasır Yetkileri Tartışması

Bu ana kategoride yer alan çalışmalar, daha çok devletin ve devletlerin temel aktör olduğu ulusötesi siyasal kurumların siber alana yönelik aldıkları/almalarını tartıştıkları önlemleri ya da düzenlemeleri konu edinmiştir. Siber suçlar, siber güvenlik, uluslararası telekomünikasyon düzenlemesi, endüstriyel casusluk, siber istihbarat gibi kavramlar bu kategoriye dahil edilen çalışmaların odaklandığı konular ve kavramlar olmuştur. Bu kategoride yer alan çalışmaların İnternet’i ve çevrimiçi ağları, önceki iki kategoride olduğu gibi metodolojik olarak değil kavramsal ve kuramsal olarak ele almaktadır. Dolayısıyla bu kategorinin her iki alt kategorisinde yer verilen çalışmalar İnternet ve çevrimiçi alana dair yaptıkları kavramsallaştırmalarla yer verilecektir.

Bir önceki kategoriden yine farklı olarak, bu kategorideki çalışmalar İnternet’in ve çevrimiçi ağların uluslararası sistemde değişim/dönüşüm yaratmasına karşın devletin bu alandaki düzenleyici rolüne atıfta bulunur. Dahası, çevrimiçi ağlar devletin illegal olarak kabul ettiği siyasal ya da adli eylemlere konu edilmiştir ve devlet kurumlarının bu illegal eylemlere karşı önleyici tedbirlere ne şekilde başvurabileceği konusu tartışmaya açılmıştır.

2’si doktora olmak üzere toplamda 26 tez bu kategoriye dahil edilmiştir.

Devletin Güvenliğine/Siyasal Düzene Tehdit Olarak İnternet

İnternet’in ve çevrimiçi ağların, devletin illegal ilan ettiği eylemlere konu olması durumunda devletlerin alacakları konumu tartışmaktadırlar. Bu alt kategoride 17 çalışma bulunmaktadır. Söz konusu tartışmalar bağlamında yer alan temalar ise şöyledir: Endüstriyel casusluk (Sungur, 2012), siber uzayı korumada siber istihbaratın önemi (Özçoban, 2014), siber alanı kontrol kapasitesi bakımından yüksek kabiliyetli ve düşük kabiliyetli ülkelerin siber alanı kontrol etme konusundaki farklı stratejileri (Garayeva, 2014), siber alandan gelen tehditlere karşı devletlerin alabilecekleri önlemlerin uluslararası hukuktaki karşılığı (İnce, 2015),. Tüm çalışmaların ortak noktaları İnternet’i ve siber uzamı devletin güvenliğine ya da siyasal düzene yönelik potansiyel tehdit unsuru olarak görmeleridir. İnternet ya da çevrimiçi ağlar yerine “siber” kavramına yapılan vurgu da bu tehdidi tanımlamaya yönelik bilinçli bir kullanım olduğu görülmektedir, zira siber alan da devletlerin kara, deniz ve hava ülkelerinde olduğu gibi egemenlik iddiasında buldukları alan olarak kabul edilmektedir.

Siber Alanı Uluslararası Alanda Düzenlemeye Dair Alt Kategori

Siber alan olarak tanımlanan İnternet teknolojilerinin ve çevrimiçi ağlar içerisinde gerçekleşen ve devletlerin münhasır yetkisi bağlamında tanımlanan aktivitelere yönelik devletlerin tek başlarına önlem almaları yeterli kabul edilmemiştir. Siber alanın devletlerin geleneksel sınırlarının ötesinde ulusüstü konumda yer almaları devletlerin siber alana yapacakları düzenlemeleri

uluslararası/ulusötesi kurumlarla olan iş birliğine ihtiyaç duyulmuştur. Tıpkı belli devletlerin kendi aralarında suçluların iadesi anlaşmalarının olması gibi siber suçlarda suçluların tespiti, teknik takibi, yakalanması ve iadesine ilişkin yasal düzenlemelerin siber suçlardaki karşılığı bu alt kategoriye girmektedir.

Türkiye'nin siber suçlar konusunda uluslararası yükümlülüğünü kendi güvenliğine zarar vermeden yerine getirmesi için Türkiye'nin kurumlar arası bilgi güvenliği düzenlemelerini tamamlayıp Uluslararası Siber Suçlar Sözleşmesi ve Ek Protokollerini imzalaması önerisi (Havuz, 2007); Siber alandan gelen tehditlere karşı siber alan içerisinde ve siber alanın enstrümanlarıyla mücadele etme gerekliliği (Peker, 2010); sosyal ağlardaki örgütlenmelerle başlayan iç çatışmaları bastırmak için kullanılacak uluslararası müdahalenin meşruiyeti (Aslan, 2016).

Sonuç

Bu çalışma, Türkiye'de Uİ disiplini içerisinde yapılmış lisansüstü tez çalışmalarının İnternet çalışmalarıyla kurduğu kuramsal ve yöntemsel ilişkinin, 1999'dan 2019'a kadar geçen 20 yılda değişen eğilimleri incelemiştir.

Geçen 20 yılda İnternet çalışmalarıyla kesişen Uİ tezlerinde genel olarak niceliksel bir artış eğiliminde olduğunu -belli yıllar için düşüş gözlenmiş olsa da- öne sürmek mümkün. Ancak söz konusu tezlerin, İnternet çalışmalarıyla kurduğu ilişkinin son derece dar bir perspektifte kaldığı, İnternet çalışmaları içerisinde özellikle son iki on yılda gelişen kuramsal ve yöntemsel gelişmelerle nitelikli bir ilişki kurmadığı görülmüştür. Ancak Türkiye'deki Uİ disiplininin lisansüstü tezler aracılığıyla İnternet çalışmalarıyla kurduğu ilişkinin dar perspektifte kalması yalnızca Türkiye'de çalışılan Uİ'nin perspektifi olarak görülmemelidir. Bu eğilimin aynı zamanda Uİ disiplininin küresel bir eğilimi olarak da kabul edilmelidir. Daha önce belirtildiği gibi, Uİ'nin teknolojiye yönelik yaklaşımları -farklı okulların eleştirileri bir yana- disiplindeki hakim devlet-merkezci kuramsal yaklaşımdan dolayı teknoloji-toplum ya da devlet ilişkisini kuramsal düzlemde açıklamaktan genellikle uzaktır.

Daha çok İnternet çalışmaları içerisinde görülen çevrimiçi ağlara, web 2.0 uygulamaları ya da son yıllardaki büyük veri tartışmaları, daha çok Uİ sistemin birincil aktörü olarak devletler için tehdit ya da olanaklar ikililiği çerçevesinde değerlendirildiği görülmüş; daha eşitlikçi ve katılımcı bir uluslararası sistemin olanakları çerçevesinde kuramsal ya da yeni araştırma metodolojilerinin disipline uyarlanabilirliği tartışmaları Türkiye akademisindeki lisansüstü çalışmalar tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Her ne kadar Uİ içerisinden son yıllarda çıkan bilgisayarlı kökenli metotlara yönelimin ilerleyen zamanlarda disiplin içerisinde kendisine daha geniş yer bulacağı bekleniyorsa da bu eğilimin Uİ'ye teknoloji-toplum-devlet-uluslararası sistem bağlamında kuramsal bir açılım getirip getirmeyeceği takip edilmelidir. Çalışmaya dahil edilen lisansüstü tezlerin kuramsal ve metodolojik nitelikleri bu çalışmanın odağı her ne kadar dışarıda bırakılmışsa da İnternet çalışmalarının Uİ'ye kuramsal katkısı bağlamında daha ileri bir çalışma tavsiye edilmektedir.

Son olarak, her ne kadar bu çalışma kapsamında tez yazarlarının etik sorumluluklarına odaklanılmamışsa da konu hakkında şu çıkarımların paylaşılması önemlidir: Bu çalışmanın incelediği tezlerden 15 tanesi yüz yüze mülakat, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği gibi farklı farklı nitel yöntemler içerisinde insan öznesinden elde edilen verileri içermesine rağmen hiçbirinde görüşmeci katılımcılardan alınmış onanmış rıza formu bulunmadığı görülmüştür. İnsan öznelerinden alınan araştırma verilerinin kullanılması için bu duruma görüşmecilerin

etik dair rıza göstermesi gerekmektedir ve bu etik sorumluluk araştırmacıya aittir. Yalnızca bu çalışmada yer verilen lisansüstü tezlerin değil araştırmalarında insan öznesi barındıran tüm çalışmalar için karşılaşılan/karşılaşılabilecek etik sorunlarla nasıl başa çıktıkları/çıkabilecekleri de ayrı bir araştırma konusu olmayı hak ettiği kabul edilmektedir.

Kaynaklar

- Aron, R. (1966). *Peace & War: A Theory of International Relations*. New York: Doubleday.
- Aydın, M. (1996). Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. 51(1). ss. 71-114.
- Barelson, B. (1952). *Content analysis in communication research*. Michigan: Free Press.
- Bayraktutan, G. (2015). İletişim Araştırmalarında İnternet Çalışmaları. İçinde B. Yıldırım (Ed.). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler: Uygulama ve Örneklerle*, ss. 431-462. Konya: Literatürk.
- Castells, M. (1996). *The Information Age: Economy, Society and Culture; Volume 1: The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell.
- Couchri, N. (2012). *Cyberspace in International Relations*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- Eriksson, J., & Giacomello, G. (2006). The Information Revolution, Security, and International Relations: (IR)relevant Theory? *International Political Science Review*, 27(3), 221–244. <https://doi.org/10.1177/0192512106064462>
- Fidler, D. (1998) “Introduction: The Internet and the Sovereign State: The Role and Impact of Cyberspace on National and Global Governance Symposium,” *Indiana Journal of Global Legal Studies*: Vol. 5(2), ss. 415-421.
- Gellman, P. (1988). Harts J. Morgenthau and the legacy of political realism. *Review of International Studies*, 14(04), ss. 247-266. doi:10.1017/s0260210500113130
- Gözen, R. (2018). Giriş: Uluslararası İlişkiler, Teori ve Türkiye Tecrübesi. İçinde R. Gözen (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. ss. 15-30. İstanbul: İletişim.
- Herz, J.H. (1959). *International politics in the atomic age*. New York: Columbia University Press
- Murray, S. (2015). Evolution, not revolution: the digital divide in American and Australian context. İçinde C.B. Bjola & M.Holmes (Ed.). *Digital Diplomacy: Theory and Practice*. ss. 127-144.
- Hox & Boeije. (2005). Data Collection, Primary vs. Secondary. *Encyclopedia of Social Measurement*. Vol: 1, ss. 593-599.
- Kanat, S. (2016). Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Dijital Medya ve Savaş. *TRT Akademi*. 1(2), ss. 528-546.
- Krippendorff, E. (1973). Peace Research and the Industrial Revolution. *Journal of Peace Research*, 10(3), ss. 185–201. <https://doi.org/10.1177/002234337301000303>
- McCarthy, D., R. (2015). *Power, Information, Technology and International Relations*. Hampshire: Palgrave Macmillian.

Morgenthau, H.J. (1946). *Scientific man vs power politics*. Chicago: University of Chicago Press

Nye, J. S. Jr. & Owens, W.A. (1996). America's Information Edge. *Foreign Affairs*, 69(Mart). ss. Belirtilmemiş.

Osiander, A. (1998) 'Re-reading Early Twentieth-Century IR: Idealism Revisited' *International Studies Quarterly* 42, ss. 409–432.

Özçetin, B. (2018). *Kitle İletişim Kuramları: Kavramlar, Okullar, Modeller*. İstanbul: İletişim.

E. Skolnikoff. (1993). *The Elusive Transformation: Science, Technology, and the Evolution of International Politics*. Princeton: Princeton University Press.

Weiss, C. (2005). Science, technology and international relations. *Technology in Society*, 27 ss. 295–313.

Sandre, A. (2015). *Digital Diplomacy: Conversations on Innovation in Foreign Policy*. Lanham: Rowman & Littlefield.

Scheuerman, W.E. (2009). Realism and the critique of technology. *Cambridge Review of International Affairs*, 22(4), ss. 563-584, DOI: 10.1080/09557570903325504

Sprout, H. & Sprout, M. (1968). *An Ecological Paradigm for the Study of International Politics*. Princeton, NJ: Center of International Studies, Princeton University

Tufekci, Z (2014). Engineering the public: Big data, surveillance and computational politics, *First Monday*, 19(7), ss. Belirtilmemiş. doi: <http://dx.doi.org/10.5210/fm.v19i7.4901>

Ünver, A. (2016). Computational International Relations: What Can Programming, Coding and Internet Research Do for the Discipline?. *All Azimuth: A Journal of Foreign Policy and Peace*. 10.20991/allazimuth.476433.

Yıldırım, B. (2015). İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi, Uygulama Alanları ve Aşamaları. İçinde B. Yıldırım (Ed.), *İletişim Araştırmalarında Yöntemler*. ss. 105-154. Konya: Literatürk.

Zimmern, A. (1931). *The Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.153–191.

Atıfta Bulunulan Tezler

Abdullayeva, N. (2018). The role of video games in contributing Islamophobia: Analysis of the Call of duty game. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Ağca, İ.K. (2008). *Eleştirel bir yaklaşımla uluslararası örgütlerin yolsuzlukla mücadele stratejileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Aslan, M. (2016). *Sosyal medya, sosyal hareketler ve uluslararası müdahaleler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı: Ankara.

Ayvaz, M. (2009). *Avrupa komşuluk politikası*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Kocaeli.

Bayram, Y. (2006). *Küreselleşme sürecinde sivil toplum ve kamuoyu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Trabzon.

Beden, A. (2009). *Security of energy supply in the European Union:Challenges and solutions*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Siyaseti ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Bereket, Ö. (2017). *Dijital Çağ’da kamu diplomasisinin yapısı ve uygulanması: ABD ve Türkiye karşılaştırması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Bıyık, H.İ. (2017). *Küresel enformasyon çağının Mısır’daki tahrir eylemlerine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Antalya.

Canpolat, B.C. (2017). *Turkish and European representations of the Syrian refugees: Political leverage vs humanitarian ideals*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Ankara.

Cılız, A. (2008). *Avrupa Birliği’nin bilgi toplumuna girişi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü: İstanbul.

Duman, A. (2015). *Diaspora milliyetçiliği ve Türkiye’de Çerkesler*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Erad, D. (2018). *Video games as a propaganda tool: Representation of the USA*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Latin ve Kuzey Amerika Çalışmaları Anabilim Dalı: Ankara.

Erdin, Ç. (2018). *Cihatçı hareketlerin medya kullanımlarının semiyotik incelemesi: DEAŞ örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Garayeva, A. (2014). *State Behavior in Cyberspace: Russia, China and the USA*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Görgülü, V. (2014). *Sosyal medyanın propaganda açısından önemi: Arap Baharı sürecinde Mısır ve Libya örnekleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Güner, R. (2015). *Turkey’s mediation initiatives between 2002 and 2015 a discourse and content analysis*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Ankara.

Gürler, T. (2009). *NATO’nun barış için ortaklık konsepti ve güvenlik politikaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Bölümü: Ankara.

Havuz, S. (2007). *Avrupa Konseyi siber suçlar sözleşmesi kapsamında Türkiye'nin güvenliği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Komutanlığı / Stratejik Araştırmalar Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Iskenderova, S. (2014). *Bilateral normalization and regional security: An analysis of the Nagorno-Karabakh conflict resolution process through T.A.N.P.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

İnce, B. (2015). *The place of the cyber warfare in the international law*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı / Uluslararası İlişkiler (İngilizce) Bilim Dalı: İzmir.

Özçoban, C. (2014). *21. yüzyılda ulusal güvenliğin sağlanmasında siber istihbaratın rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Komutanlığı / Stratejik Araştırmalar Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Salmanlı, Z. (2007). *1991 sonrası Türkiye-Azerbaycan ilişkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara.

Peker, B. (2010). *Bilişim suçları ve bilişim güvenliğinin ulusal ve uluslararası boyutu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Uluslararası İlişkiler Bölümü / Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Konya.

Sırt, E. (2013). *İsrail'in Mavi Marmara baskınına kamu diplomasisi aracılığıyla meşrulaştırma çabaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Ankara

Şahin, T. (2015). *Sosyal paylaşım sitelerinin biyografik istihbarat amacıyla kullanılması: Facebook örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Taylan, E. (2017). *Numbers in politics: Comparative quantitative analysis & modeling in foreign policy orientation and election forecasting*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Ankara.

Yıldız, M. (2009). *Petrolün İran iç siyasetine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: İstanbul.

Yücel, N. (2014). *Yeni toplumsal hareketler bağlamında Mısır ayaklanması ve stratejik çatışma analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı: Antalya.